

Literárne pojmoslovie Bohuslava Tablica II. Pojem poetské umění a jeho varianty v kontexte Tablicových literárnohistorických reflexií

LENKA RIŠKOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Kým pojem *literární umění* je u Tablica typický svojou synkretickou viacvýznamovosťou, situáciu pri pojme *poetské umění* možno charakterizovať ako opačnú. Tablic ho používal len ako jeden z viacerých možných pojmových variantov na označenie tej istej činnosti, medzi ktorými zrejme reflektoval len minimálne sémantické rozdiely, prípadne ich používal ako pojmy s úplne totožnou sémantickou hodnotou.

V jeho komentároch, predhovoroch a literárnohistorických úvahách sa totiž v rovnakom alebo veľmi podobnom kontexte objavujú popri označeniach *poetské umění* (Predmluva. In: *Paměti I.*) a *poetárství* (*Paměti I.*, s. I) nielen pojmy: *básnířství* (*Paměti I.*, s. I) a *básnířské umění* (*Paměti I.*, s. XXXV), ale aj výrazy: *veršovství* (*Paměti I.*, s. XLIX), *skládání veršů a rýmů, /všubec rytmy řečeno/* (*Paměti I.*, s. XXXIV), *skládání básní a zpěvů* (Predmluva. In: preklad *Umění básnířské*), *skládání písní /duchovných/* (*Paměti II.*, s. XLIX), *vázání veršů* (preklad *Umění básnířské*, s. 7) alebo *rýmování* (*Paměti III.*, s. XVII).

Podobne na označenie básnických diel, resp. na označenie literárnej tvorby vo veršovanej forme, používal viacero synonymických pojmov: *básně a zpěvy* (Predmluva. In: *Paměti I.*), *písně /svaté, pobožné/* (*Paměti I.*, s. XXXV), *kompozice* (*Paměti I.*, s. XXXIX) a niekedy o nich všeobecne hovorí ako o *prácach veršovců v umění poetickém* (*Paměti III.*, s. 83). Analogicky potom pomenúval aj autorov básnických diel *básníři a veršovci* (*Paměti česko-slovenských básnířů aneb veršovců...*), *pěvci* (preklad *Umění básnířského*, s. 7) a najčastejšie *skladatelé* (*Paměti I.*, s. XVII) – *zpěvů, písní, veršů*.

Nesystematické používanie jednotlivých variantov vedie k úvahám, že Tablic im len sotva mohol prisudzovať istú osobitú a jedinečnú sémantickú hodnotu. Napríklad v názve state *Skladatelé Slovenských zpěvů století XVI-ho*¹ použil výraz *skladatelé zpěvů*, ale v jednom z komentárov, ktorý patrí do tejto state, napísal: „*krom připomenutých mužů i jiní ještě v tomto století básnířstvím se obírali.*“²

Navyše, na označenie básnickej činnosti častokrát používal viacero pojmov súčasne.³ Napríklad o Danielovi Jesenskom napísal, že „*jeho v poetickém umění zběhlost a v skládání veršů snadnost i samému cisaři v známost přišla*“;⁴ na inom mieste vo svojom výklade o tradícii básnického umenia zase poznamenal, že „*básnířství aneb poetárství*“ a „*skládání zpěvů*“ patrí medzi prirodzené schopnosti Slovanov – „*Básnířství aneb poetárství jest jedno z těch umění, kterým se Slováci v rozličných stavých živí od starodávna rádi obírali. Zdá se pak národ náš samou náтурой k básnířství a k skládání zpěvů povolán býti*“.⁵

¹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XVII.

² Tamže, s. XXXIII.

³ Zoskupovanie viacerých pojmových variantov na jednom mieste možno charakterizovať ako typickú dobovú štylistickú figúru hromadenia synonymických výrazov pri označovaní istej skutočnosti, tzv. hendyadys.

⁴ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. 2–3.

⁵ TABLIC, Bohuslav: *Zpěvů mezi Slováky libování.* In: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. I.

Podobnú situáciu možno sledovať aj pri označovaní básnických diel alebo pri pomenovaní básnikov. Nie zriedkavým javom je použitie zdvojeného pomenovania „*básně a zpěvy*“, „*zpěvy a kompozice*“, či „*verše a rýmy*“;⁶ v názve *Paměti* zase spomínal česko-slovenských *básnířů aneb veršovců...* alebo Jána Kalinku hodnotil ako „*výborného latinského veršovca*“, a zároveň o ňom napísal, že bol „*uznán za básníře věnce hodného*“ (podč. L. R.), t.j. že dostal titul *poeta laureatus*.⁷

Viacere varianty pojmu *poetské umění* v rámci jednej výpovede kládol Tablic zvyčajne priamo vedľa seba a spájal ich najčastejšie priraďovacou zlučovacou spojkou *a* („*básně a zpěvy*“) alebo spájajúcim výrazom *aneb* („*básnířů aneb veršovců*“).

Výraz *aneb* nemožno vždy celkom jednoznačne sémanticky stotožňovať s dnešnou spojkou *alebo*. Tá totiž naznačuje, že medzi spájanými výrazmi by mohol byť vzťah eventuality, teda že môžu byť samostatnými možnosťami, ktoré sa navzájom vylučujú. S oveľa väčšou pravdepodobnosťou možno usudzovať, že výraz *aneb* sa z dobového hľadiska sémanticky viac približuje k dnešnému výrazu *čiže*, ktorý vyjadruje vzťah totožnosti medzi dvoma spájanými výrazmi, pričom druhý výraz môže dovysvetľovať význam prvého výrazu.⁸

A tak napríklad v názve Tablicovho diela *Paměti česko-slovenských básnířův aneb veršovcův...* možno vzťah medzi výrazmi *básníři* a *veršovci* interpretovať nie ako vzťah vylučovací, podľa ktorého by sa im mohol prisúdiť význam opačný, alebo aspoň výrazne odlišný, ale viac ako vzťah zlučovací, podľa ktorého by obidva termíny mali byť významovo totožné alebo aspoň veľmi blízke.

Akceptovanie týchto skutočností pri interpretácii jednotlivých pojmov komplikuje hľadanie nejakého záväzného pravidla, na základe ktorého by bolo možné potvrdiť predpoklad o rozdielnej sémantickej hodnote jednotlivých výrazov. Na druhej strane však nemožno ani celkom jednoznačne vylúčiť možnosť vysvetľovať si Tablicovo hromadenie pojmových variantov už aj ako náznak jeho uvedomovania si istej sémantickej odlišnosti jednotlivých synonymických výrazov. No takúto možnosť treba stále vnímať iba ako hypotetickú.

Táto problematika si vyžaduje oveľa podrobnejší literárnohistorický výskum. Podrobný sémantický výklad dobových literárnych pojmov je totiž jednou z oblastí, ktorým sa literárna história zatiaľ nevenovala dostatočne. Preto chýbajú dôležité zistenia, ktoré by mohli výraznejšie napomôcť pri potvrdzovaní alebo vyvracaní spomínanej hypotézy.

Ak by sa však predsa len pri charakterizovaní pojmových variantov pojmu *poetské umění* v kontexte Tablicových výrokov akceptovala hypotéza o sémantických rozdieloch jednotlivých výrazov, základným kritériom, podľa ktorého by bolo možné prisúdiť im istú špecifickú významovú hodnotu, by mohol byť pôvod jednotlivých pojmov, resp. charakterizovanie literárneho a spoločenského kontextu a vymedzenie doby, v ktorej boli používané, a v súvislosti s tým rovnako aj ich čo najpresnejší dobový terminologický výklad.

⁶ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Paměti I. Vacov, 1806*, nepag. a *Paměti I. Vacov, 1806*, s. XXXIX a XXXIV.

⁷ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov, 1806*, s. XLIII (pozn. 23).

⁸ *Historický slovník slovenského jazyka* uvádza pri tomto výraze aj význam vylučovací, aj význam sprenenia predchádzajúceho vyjadrenia, no zároveň aj možnosť naznačenia rovnoznačnosti spájaných výrazov. *Historický slovník slovenského jazyka* I. A – J. Bratislava : VEDA, 1991, s. 87 – 88.

Aj sám Tablic napríklad v úvode svojho predhovoru k prvému zväzku *Paměti* upozornil pri pojme *poetárství*, ktorý je len skrátanou verziou pojmu *poetské umění*, na jeho starší pôvod. Vo vysvetľujúcej poznámke sa odvolával, že ho prebral od Jána Amosa Komenského: „*Jan Amos Komenský je tak jmenuje v předmluvě na svůj manuál.*“⁹ Ako domáci variant tohto pojmu však používal aj výraz *básnířské umění / básnířství*. Žiaľ, svoje rozhodnutie nijako bližšie nezdôvodnil.

Podľa zistení Ruda Brtáňa Tablic úplne neprebral tradičnú literárnu terminológiu, ale snažil sa ju istým spôsobom aktualizovať, pravdepodobne so zámerom sprehľadniť zaužívaný pojmový aparát, typický výrazným synkretizmom jednotlivých pojmov: „Obrovským kvalitatívnym činom Bohuslava Tablica bolo, že preskočil barokové rosovsko-doležalovsko-petrmánovsko-thámovsko-bajzovsko-bernoškovské už ostarené termíny prozodicko-poetické i literárnohistorické a nadviazal vedome na renesančný ‚veleslavínsky‘ a novodobý český úzus. Nepísal už o ‚zpečvoslovkách a sylabách a o skládankách‘ a pod., ale o slabikách; nepísal o ‚čase‘ a ‚zvuko-míre‘, ale o metre; nie o ‚zpečvomluvách a zpečvoncoch, vazomluvách a mluvozpečoch, vazozpečoch, zpečvohlasoch‘ atď. atď., ani o ‚zpečvořečníkoch‘ (Poětae), ale o veršoch, spevoch, o poézii a ‚básnířstve‘, o veršovcoch a ‚básnířoch‘; nepísal ani o ‚vazomluve šestořádné či šestonohej, aneb hrdínskej, o šestořádku či šestořádku, o zvuko-mírných šestoprstoch, alebo o lutorádkoch‘, ale Tablic už písal o hexametri; nepoužíval termín ‚dlouhokratidvojky‘, ale písal o daktyloch, namiesto ‚rykmy a rytmy alebo jednako-konco-hlasné rádky‘ používal radšej dnešné rýmy... Začítaný do Komenského, pravdaže, ešte bojoval s termínom ‚poetárství‘ ale odmietol aj tento termín a radšej používal ‚básnířství‘, zriedka ‚poetárské‘ alebo ‚poetské umění‘, odmietol aj barokový Komenského rytmus = rým a sylabu = slabika, ale ponechal si v presnom význame metrum (antické) a zpečv (báseň), na rozdiel od prízvuku a piesne.“¹⁰

Brtáň sa tak aspoň schematicky pokúsil o sumarizáciu dobovej literárnej a poetickej terminológie, ba dokonca sa mu podarilo priradiť niektoré z Tablicových pojmových variantov k starším termínom, a tak bližšie určiť ich význam. No jeho interpretácii chýba hlbší sémantický rozbor jednotlivých dobových literárnych pojmov, podľa ktorého by ich mohol presnejšie vysvetliť a zároveň presvedčivejšie argumentovať správnosť svojich tvrdení. (Napríklad je len veľmi všeobecné jeho konštatovanie, že Tablic už nepísal o *zpečvomluvách a zpečvoncoch, vazomluvách a mluvozpečoch, vazozpečoch, zpečvohlasoch atď. atď.*, ani o *zpečvořečníkoch‘ (Poětae), ale o veršoch, spevoch, o poézii a ‚básnířstve‘, o veršovcoch a ‚básnířoch‘*; – jednak nevysvetlil presné významy jednotlivých pojmov, a navyše, možno že práve v dôsledku toho, nevytvoril konkrétne pojmové dvojice z tradičných a Tablicových „novších“ pojmov, ale vyslovil len akési zhrňujúce konštatovanie.)

Napriek tomu je viac než isté, že všetky tieto výrazy používal Tablic na charakterizovanie schopnosti literárne činných osobností tvoriť literárne diela vo veršovanej podobe a podľa pravidiel poetiky, čím špecifikoval básnickú činnosť a vymedzil ju tak od ostatných typov literárneho prejavu.

Bežnou rétorickou tradíciou, ktorá mala svoj pôvod už v antike, bolo označovanie básnickej tvorby pojmom *spevy* a básnickej činnosti výrazom *spievanie*. S uplatňovaním

⁹ Tamže, s. I (pozn. I.).

¹⁰ BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic 1769 – 1832. Život a dielo*. Bratislava : Veda, 1974, s. 122 – 123.

klasicistických poetických princípov v domácej literárnej tvorbe sa mohli preberať a určite aj preberali i tieto výrazy. A zrejme preto aj Tablic vo svojich literárnohistorických reflexiách pomerne často používal na označenie básnickej činnosti práve výraz *skládání zpěvů*¹¹ či *skládání písní*.¹²

Avšak ďalším vysvetlením by mohla byť napríklad aj tá skutočnosť, že žánre spievaného charakteru („spevy“) – svetské či duchovné – boli v domácom (v slovanskom) prostredí veľmi populárne a zvykli sa zaraďovať medzi vlastné básnické žánre.

V úvahe *Zpěvů mezi Slováky libování* v prvom zväzku *Paměti* zrejme pod vplyvom Herderových názorov o Slovanoch hovoril o prirodzenej náklonnosti Slovanov k spevu, od ktorej odvodzoval aj ich hlboký vzťah k básnickému umeniu.¹³ Korene tejto náklonnosti identifikoval dokonca až v pohanských časoch – „*Slováci již za starodávna, byvše ještě Pohané, své písně měli*“¹⁴, pričom sa odvolával na zachované pamiatky zo živej ľudovej slovesnosti.¹⁵

V stati *Překážky zrůstu básniřského umění století XVIho* v prvom zväzku *Paměti* zase výraznú dominanciu žánru duchovnej piesne nad ostatnými literárnymi žánrami v 16. storočí odvodňuje nárastom dopytu po duchovných piesňach v domácom liturgickom jazyku, určených na liturgické účely, ktorý so sebou priniesla vlna reformácie: „*Slováci na většim díle jen svatě písně* (podč. L. R.) *skládali, to jim bylo tehdáž s jinými národy k. p. Němci obecně, jakž toho i potřeba vyhledávala Slováků, jenžto přijavše*

¹¹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XL.

¹² TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XXXIX.

¹³ „Zdá se pak národ náš samou náturou k básniřství aneb k skládání zpěvů povolán býti. Neboť vidíme, kterak i nejnižšího stavu lidé mezi Slováky, i sami sedláci zvláštní zalíbení v básních mají, zpěvy nejen rádi slyšice, ale i sami zpívající a ve verších, byť i smutné a pohřebné byli, jakési kochání nacházejíce. Hned v první mladosti, dítky Slováků, sotva ještě lalotati věduce, již sobě brzy sami, brzy v společnosti jiných dítek propěvují... Mládenci a panny naše nemají téměř milejšího nad zpěvy zaměstnání. Budžte cestu někam konají, aneb pracují, na poli, aneb ve vinici, budžte žnou, aneb předou, aneb pro trávu pro svůj dobytek jdou, aneb jakoukoli jinou práci se zanášejí, vždycky mysl svou vyrazějí. Což pak v květe mladosti Slovákům a Slovenkám milé bylo, to i v zašlém věku, když hlavy jejich ozdobenými šedinami zběleli, nemilé jim nebýva... O tomto milování zpěvů našich Slováků, jistý známý, ale Slovákům nepřiznivý Němec, kterýž, ač mnoho bez gruntu a, jakož se zřetelně vidí, z nenávisťi našeho národu o uherských Slovanech v své knize napsal, předce však nemoha této přiliš v oči padající a všeho vážení hodné vlastnosti našeho národu tajiti, v tento rozum o něm píše: Hlavní a pěkná vlastnost Slováků jest to přilišné zpěvů milování...“ (TABLIC, Bohuslav: *Zpěvů mezi Slováky libování*. In: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. I – IV). Tento Tablicov komentár je však až príveľmi nápadne podobný s Komenského citátom Jána Chryzostoma, ktorý uviedol vo svojom traktáte *O poezii české*: „jakož matky zpěvem dítky kojí a libě uspávají, pocestní pak a robotní lidé na roľi a na vinicích i plavci na loďich a ženy předouc a šijíc těsknost myslí odhánějí a práce své osladčují zpívaním veselým...“ (cit. podľa *Vybrané spisy Jana Amose Komenského, sv. VII. Díla slovesného umělce*. Praha : SPN, 1974, s. 142). Preto nie je celkom vylúčené že sa Tablic vo svojej literárnej činnosti priamo inšpiroval aj týmto Komenského dielom.

¹⁴ TABLIC, Bohuslav: Rumové starých slovanských zpěvů. In: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. IV.

¹⁵ Tablic ale nebol jediný, kto Slovanom prisudzoval prirodzené nadanie k básnickému umeniu. Túto myšlienku propagoval napríklad aj Juraj Palkovič, ktorý v *Předmluve k Muze ze slovenských hor* napísal, že Česi a Slováci sú typickí svojím veselým a čulým duchom, ktorý „jistě k uměním a kunštem svobodným spôsoben jest“ (PALKOVIČ, Juraj: *Předmluva*. In: *Muza ze Slovenských hor: Svazček první*. Vacov, 1801. nepag. Cit. podľa: KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 58).

evangelické učení, služeb božských v mateřské své řeči příkladem Čechů vykonávati žádali a k tomuto cíli svatých písní potřebovali...“¹⁶

Ako ďalšie možné príčiny obľuby spievaných žánrov spomína Tablic zlé životné podmienky v 16. a 17. storočí: „*Nad to i zarmoucení časové je k skládání pobožných písní* (podč. L. R.) *nutili, v nichžto Turci i Tataři často do vlasti vpádali, lid jednak mečem hubíce, jednak zajímajíce, města pak v rum a popel obracejíce... nešťastná porážka Uhrů u Moháče r. 1526. dne 29. srpna; opanování většího dílu uherské země i samého hlavního města Budína od Turků,... domácí válka mezi Zápolou a Ferdinandem, časové bouřlivý a nebezpečnoství plní, zvláště pro Evangeliky, proti nimž velmi tvrdí a přísní zákonové r. 1523 a 1525, kteríž je jímati, ohněm pálti a jmění jejich konfiskovati prikazovali, vydání byli...Kdež jinde naši vlastenci, než u Boha rady, pomoci a potěšení v takovýchto nebezpečných časích hledati měli...*“¹⁷

Výraz *zpěvy* Tablic ale nepoužíval iba na označenie spievaných žánrov, ale v jeho úvahách akoby nadobudol hodnotu všeobecného pojmu na komplexné označenie básnickej tvorby. Označoval ním básne rôzneho typu. Ako dôkaz možno napríklad vnímať skutočnosť, že ho používal nielen na označenie tvorby v sylabickom veršovom systéme, ktorý je typický pre spievané žánre, ale aj v súvislosti s tvorbou v časomiere: o Samuelovi Hruškovicovi sa totiž vyjadril, že „*podle latinské prosodii písně skládat*“.¹⁸

Potvrďuje to aj jeho synonymické používanie termínov básnické (*poetské*) umenie a „*skladanie spevov a písní*“ – „*Zdá se pak národ náš samou náturou k básniřství a k skládání zpěvů povolán býti (...)* zalíbení v básních mají, zpěvy nejen rádi slyšice, ale i sami zpívajíce“.¹⁹ Dokonca poetiku ako súbor poetických pravidiel nazval v *Předmluve* k Boileauovej poetike – teda ešte aj na sklonku svojej tvorivej činnosti – „*náukou o skládání básní a zpěvů*“.²⁰ Rovnako tak aj v jej preklade používal ako variant na označenie básnikov pojem „*pěvci*“.²¹

Od pojmu *skládání* spevov a písní odvodzoval Tablic aj pojem na označenie básnických činných autorov, keď ich nazýva *skladatelé zpěvů* (napríklad v názve state *Skladatelé slovenských zpěvů století XVI-ho*²²). Ani tu nie je celkom jednoznačné, že by tento pojem používal na označenie autorov iba konkrétneho žánru (duchovných písní), resp. rovnako sem zahrnul tých, čo písali výlučne duchovné piesne, ako aj tých, ktorých tvorba sa neobmedzovala len na tento žánr (napríklad Ján Silván alebo Ján Pruno Frašťacký). Nadovšetko pri tom treba rešpektovať, že základným významom pojmu *skladatel* bolo označenie literárneho tvorca.²³ Preto aj pojem *skládání* (básní, spevov, písní) treba primárne chápať vo význame tvorenie.

¹⁶ TABLIC, Bohuslav: Překážky zrůstu básniřského umění století XVIho. In: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XXXVI.

¹⁷ Tamže, s. XXXV – XXXVII.

¹⁸ TABLIC, Bohuslav: *Paměti II.* Vacov, 1807, s. LI.

¹⁹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. I.

²⁰ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: BOILEAU, Nikolas: *Umění básniřské.* Preklad B. Tablic. Budín, 1832, nepag.

²¹ BOILEAU, Nikolas: *Umění básniřské.* Preklad B. Tablic. Budín, 1832, s. 7.

²² TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XVII.

²³ V rovnakom kontexte používa Tablic aj pojmy *pisatel* a *spisovat*. BOILEAU, Nikolas: *Umění básniřské.* Preklad B. Tablic. Budín, 1832, s. 9.

Ak by sa však predsa len uvažovalo o možnosti istej osobitej sémantickej hodnoty spomínaných termínov, Tablicovo súčasné používanie oboch variantov *básne* a *zpěvy*²⁴ v kontexte jednej výpovede by sa v takom prípade mohlo interpretovať aj ako náznak jeho zohľadňovania špecifických znakov *zpěvů*, ako žánrov určených na spievanie, ktorými sa odlišujú od ostatných postupne sa profilujúcich vlastných básnických žánrov. V prospech takéhoto vysvetlenia by potom svedčilo napríklad Tablicovo uvedenie si postupnej špecifikácie básnických žánrov v 18. storočí. Upozornil naň vo svojej úvahe *Reflexie o veršovcích století XVIIIho a o ceně jejich zpěvů*: „*Než ale nepostačili již tyto úzke meze (duchovných piesní – pozn. L. R.) příčinnivosti všechněch, již někteří učení Slováci volnější uzdu svému duchu pouštějíce jiné poetické práce (podč. L. R.) před sebe vzali, žádajíce nejen toho, aby srdce vroucí čitelností naplněno a k Bohu vedeno bylo, ale aby i rozum lidský užitečnou a o světských věcech známosti osvícen byl.*“²⁵

Pojem *skládání* Tablic často používal aj v spojení *skládání veršů*, ku ktorému ako pojmový variant kládol výraz *veršovství* – napríklad v jeho komentári o Sinapiovi, o ktorom napísal, že sa „*veršovství obíral*“ a „*bezpochyby v svém soužení v vyhnanství mysl svou, jako Ovidius, skládáním veršů vyrázel*“.²⁶ Podobne aj autorov literárnych diel napísaných vo veršovej forme nazýval prevažne pojmom *veršovci* (v názve *Paměti básníků aneb veršovců...*), ale práve pri spomínanom Danielovi Sinapiovi použil variant *veršů skladač*.²⁷

Vo svojich portrétoch literárne činných osobností z domáceho kultúrneho prostredia často používal práve tieto pojmy na odlišenie ich básnických aktivít od ostatnej literárnej činnosti. Napríklad v súvislosti s literárnou tvorbou Mateja Bela podáva Tablic sumár niekoľkých jeho kníh, ktorý komentuje slovami: „*svím nejmilejším krajanům Slovákům pěkných památek pozůstavil vydav nasledující knihy.*“ Za zoznamom týchto diel ale pridal konštatovanie: „*On se i veršovství obíral*“ (podč. L. R.), pričom poznamenal, že Bel písal „*písně*“ i príležitostné verše. Týmito poznámkami sa mu podarilo z Belovej tvorby osobitne vyčleniť diela písané vo veršovej forme, a zároveň aj naznačiť ich špecifický charakter a hodnotu.

Možno tak uvažovať, že práve verše, resp. veršovú formu literárneho prejavu mohol Tablic považovať za hlavný znak básnickej tvorby. Zároveň ich mohol vnímať aj ako základné jednotky štruktúry básnickej výpovede.

Viacere jeho vyjadrenia svedčia o tom, že si uvedomoval nutnosť vnútornej organizácie verša, predovšetkým rytmickej a intonačnej. Azda najviac to vystihuje pojem *vázání veršů*.²⁸

Vnútornú štruktúru verša rozlišoval podľa dvoch základných princípov. Buď išlo o stopovú organizáciu básnickej výpovede podľa pravidiel časomerného a neskôr sylabotonickeho, tzv. prízvučného veršového systému, alebo bol verš rozdelený na niekoľko samostatných častí, ktoré boli usporiadané podľa presnej rytmicko-intonačnej schémy

²⁴ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Paměti I.* Vacov, 1806, nepag.

²⁵ TABLIC, Bohuslav: Reflexie o veršovcích století XVIIIho a o ceně jejich zpěvů. In: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. 84.

²⁶ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. LXX.

²⁷ Vyjadril sa o ňom, že „šťastnější byl původních veršů skladač, nežli cizích překladač“. Tamže, s. LXIX.

²⁸ BOILEAU, Nicolas: *Umění básnické*. Preklad B. Tablic. Budín, 1832, s. 7.

syllabického veršového systému – zvyčajne mali tieto časti rovnaký počet slabík, niekedy boli dokonca rozdelené na dve časti prestávkou (dierézou) na rovnakom mieste, teda po istej slabike, a vyznačovali sa zvukovou zhodou ich zakončení, pri ktorej sa tiež dodržiavala istá pravidelnosť a opakovala sa pri všetkých ostatných zoskupeniach („veršoch“).

Vnútorňa štruktúra a organizácia básnickej výpovede bola pre Tablica dokonca určujúcim kritériom kvality básnického prejavu. Podľa toho, ako básnici dokázali pri písaní svojich veršov a básní dodržať prozodické pravidlá a neporušiť presnú rytmickú a intonačnú schému, hodnotil aj ich básnické schopnosti.

Vždy zdôrazňoval, aby básnická výpoveď bola organizovaná podľa presných prozodických pravidiel, podľa istého „metra“ – tento pojem použil napríklad v súvislosti s tvorbou Vavrinca Benedikta Nedožerského, keď poznamenal, že „*podle tohto* (latinského – pozn. L. R.) *metrum v verše uvedl*“ niektoré z Dávidových žalmov,²⁹ pričom napríklad práve jeho časomerné verše vysoko oceňoval – „*řeč jejich k notě aneb k melodii jest přiměřena, tak, že kde se nota dluží, tam i slabika dlouhá jest*“.³⁰ Nedožerského schopnosť písať básne podľa „latinského metra“ vyzdvihol aj vo svojom vyjadrení, že bol vôbec „*první, jenž podle latinského metrum, ač se ono málo pro naši řeč hodí, české písně skládati začal, v čemž potom mezi Čechy i Slováky nemálo měl nasledovníků, k. p. Jana Amose Komenského, Krmana, Hruškovice... a jiných*“.³¹

Na druhej strane kriticky zhodnotil tvorbu tých básnikov, ktorým sa nepodarilo pri písaní zachovať predpísanú schému. Väčšinou sa tak vyjadroval najmä v súvislosti s kvalitou *rýmovania* – napríklad o Joachimovi Kalinkovi poznamenal, že „*nedbale rýmoval*“³² alebo *rýmy* Mateja Markovica označil za „*jalové*“.³³

Pre syllabické básne, resp. piesne boli zase (okrem zvukovej zhody zakončení jednotlivých riadkov básnického textu) závažné rytmus a melódia – *nota*, čiže rytmická a melodická schéma. Dôležité bolo najmä zachovávanie presného počtu slabík, aby sa tak dodržal rytmus melodického nápevu. Melódie sa totiž len zriedka skladali na hotové texty básní, ale oveľa častejšie sa preberali už vytvorené melódie starších piesní, podľa ktorých sa tvorili nové texty. Spomína to aj Tablic, napríklad v komentári o Danielovi Krmanovi napísal: „*Praví se, že mu kdosi do žaláře píseň o Jánovi Nepomuckém, pěknou notu mající, napsanou donesl, kterouž on přejinačil v onu známou píseň: Na čest Ježíšovu zpívám píseň novou atd.*“³⁴

Dodržiavanie prozodických pravidiel a zachovanie predpísanej ideálnej rytmickej a intonačnej schémy bolo však pre Tablica nielen prejavom básnických zručností autorov, ale aj základným predpokladom (estetickej?) pôsobivosti básnickej výpovede. Upozorňoval, že „*při zpěvích a kompozicích melodií k zpěvům zvláště šetřiti slouží, chcemeli, aby zpěv příslušnou měl harmonii*“.³⁵ Slovom *harmonia* chcel zrejme vyjadriť istú zvukovú

²⁹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XXXIX.

³⁰ Tamže (Tieto slová Tablic odcitoval podľa Václava Klejcha, ktorý ich napísal v *Předmluve na Kancyonál v Žitavě 1727 tlačený* na strane 42 a 43).

³¹ Tamže.

³² TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XLIV.

³³ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III. Vacov*, 1809, s. 23.

³⁴ TABLIC, Bohuslav: *Paměti II. Vacov*, 1807, s. XXXII.

³⁵ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XXXIX.

kvalitu veršov vystavaných podľa presných prozodických pravidiel. Takéto verše svojim znením nielen že nenarúšajú príjem básnickej výpovede, ale dokážu ho zintenzívniť – jednak zaujmú prijímateľa svojou pravidelnosťou a presnou štruktúrovanosťou, a zároveň dokážu aj umocniť zážitok z nej.

Kým dnešné definície pojmu verš sa vzťahujú výlučne iba na jeden riadok básnického textu, Tablic týmto pojmom označoval nie vždy iba jeden riadok, ale v niektorých prípadoch aj skupinu niekoľkých riadkov. Avšak používanie pojmu *verš* na označenie tak jedného riadku, ako aj skupiny riadkov básnického textu nie je ničím nezvyčajným. Takéto synkretické používanie bolo bežnou literárnou, resp. poetickou tradíciou, čo dosvedčujú aj dobové poetické práce (presnejšie gramatiky, do ktorých boli zaradované aj state o poetických pravidlách) – napríklad Juraj Petrmann charakterizuje verš nasledovne: „*verš jest svazček několika řádků*“.³⁶

S najväčšou pravdepodobnosťou možno ale konštatovať, že vždy pritom ide o také zoskupenie riadkov, za ktorým nasleduje rovnako organizovaná zostava, skupina riadkov.

Doterajšia (ale zároveň treba zdôrazniť, že zatiaľ stále ešte nie úplná) analýza Tablicových literárnohistorických úvah priniesla zistenie, že pojem verš používal na označenie iba jedného riadku vtedy, keď išlo o básnický text organizovaný podľa pravidiel časomerného veršového systému. Ak však išlo o báseň v sylabickom veršovom systéme (o duchovnú pieseň), pojmom verš označoval celú skupinu riadkov, ktorú dnes nazývame pojmom *strofa*. (Aj Tablic použil pojem strofa, resp. *štrofa* – napríklad v komentári k uverejneniu niekoľkých veršov Mateja Bela: „*Na průbu Belova veršovství jedna i druhá štrofa zde se klade*“.³⁷ Jeho presný význam zatiaľ nie je celkom jasný, no s najväčšou pravdepodobnosťou mu možno prisúdiť význam totožný s dnešným).

Sylabické básne mávali rôznu grafickú podobu, ale najčastejšie bolo zachovávané pravidlo, že začiatok prvého riadku zo skupiny bol buď predsadený, alebo odsadený oproti začiatkom ostatných, pričom rovnaká grafická úprava sa zvykla zachovávať vo všetkých nasledujúcich zoskupeniach riadkov. Zatiaľ čo básne v časomernom systéme boli písané najčastejšie v jednom graficky nečlenenom stĺpci.

Pojem verš okrem charakterizovania formy básnickej tvorby ako istého typu literárneho prejavu používal Tablic aj vo všeobecnom (synkretickom) význame na označenie básne ako produktu činnosti jednotlivých básnikov: napríklad o Danielovi Sinapiovi Horčičkovi napísal, že „*pěkné slovenské verše představil*“.³⁸ Na základe týchto zistení možno aj pojmy *veršovství*, *veršovec* a *verš* charakterizovať ako pojmy so všeobecnou sémantickou hodnotou, ktoré tiež slúžili predovšetkým na odlišenie básnickej aktivity od ostatných typov literárnej činnosti, resp. básnikov od ostatných literárne činných osobností a vôbec básnickej tvorby (diel písaných vo veršovanej forme) od ostatných typov literárnej produkcie.

Ak chcel Tablic bližšie určiť charakter alebo druh básnickej činnosti, použil na to ďalšie – doplnujúce výrazy. Na označenie básní v časomernej prozódii alebo na označenie

³⁶ PETRMANN, Juraj: De Prosodia aneb O zpěvohlavnosti. In: *Čechořečnost, touž řečí mluvicím složená a ve dvou dílech obsažená, totiž: v dobropisebnosti a zpěvohlavnosti skrze Jiříka Petrmanna, českého kazatele v Drážďanech*. Prešpurok, 1783, s. 17 – 48. Cit. podľa: KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava: VEDA, 1990, s. 119.

³⁷ TABLIC, Bohuslav: *Paměti II*. Vacov, 1807, s. XIX.

³⁸ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I*. Vacov, 1806, s. LXXI.

básnikov, ktorí písali básne podľa princípov tohto veršového systému, používal zvyčajne prívlastok *latinské/latinský*.³⁹ Napríklad o Jánovi Prunovi Fraštickom sa vyjadril, že sa „*latinským veršovstvom obírať*“, pretože sa v jeho latinsko-slovenskom *Katechizme* „*hexametři i pentametři nacházejí*“.⁴⁰ O Samuelovi Hruškoviciovi zas napísal, že „*on příkladu Benediktího z Nedožer a Krmanova nasledoval, i podle latinské prosodie písne skládal*“.⁴¹ Alebo o už spomínanom Jánovi Kalinkovi napísal, že bol „*výborný latinský veršovec*“.⁴²

Tzv. „*latinské metrum*“ pre Tablica vždy znamenalo vrchol básnickej dokonalosti, a to i napriek tomu, že dlhý čas presadzoval názor, že sa „*ono málo pro naši řeč hodí*“.⁴³ Zrejme mu konvenovala náročnosť skladania časomerných veršov, ktorú si vyžadovala ich prísna stopová organizácia a viazanosť. Z náročnosti časomernej stopovej organizácie verša následne odvodzoval aj vysokú úroveň časomerných veršov (takáto „*veršův míra*“ sa mu „*nejlépe srovnáti zdála s vznešeným obsahem*“⁴⁴). Preto aj oceňoval básnické zručnosti tých autorov, ktorí dokázali tvoriť verše v časomernej prozódii.

Kým ale Jána Kalinku hodnotil Tablic ako „*výborného latinského veršovca*“, o jeho synovi Joachimovi sa vyjadril nie práve najlichotivejšie: „*jen toho již připomenuti sluší, že v skládání svatých písní dosti šťastný byl... ač i nedbale rýmoval*“.⁴⁵ Toto jeho vyjadrenie nemožno vnímať len ako porovnanie básnických zručností spomínaných dvoch básnikov. Upozornil v ňom, že na rozdiel od otca (*latinského veršovca*) Joachim s najväčšou pravdepodobnosťou mohol uplatňovať iné prozodické pravidlá. Práve vo svojom hodnotení, že Joachim „*nedbale rýmoval*“, mohol mať Tablic na zreteli jeho schopnosť veršovať v sylabickom veršovom systéme, ktorý je charakteristický izosylabizmom a zvukovou zhodou jednotlivých častí básnického textu – rýmovaním. Navyše, na rozdiel od náročnej časomery si nevyžaduje stopovú organizáciu básnickej výpovede.

Keď teda Tablic hodnotil u básnikov ich schopnosť *rýmovať*, nie je celkom vylúčené, že niekedy tým mohol posudzovať výlučne ich schopnosť tvoriť básne, skladať verše/„*veršovať*“ v sylabickom veršovom systéme.

Pri posudzovaní vzťahu medzi pojmami „*veršovanie*“/*veršovství* a „*rýmovanie*“ sa tak potvrdilo, že pojem *veršovanie* by v istých prípadoch mohol byť všeobecným pojmom na označenie literárnej tvorby vo *veršovanej* podobe, a výraz *rýmovanie* by už mohol bližšie špecifikovať typ básnického prejavu. Veľmi blízkym variantom pojmu *rýmovanie* bol výraz *skládání rýmů*, ktorý možno interpretovať rovnako.

Akceptovanie tohto vymedzenia významu pojmu *rýmovanie* teda nijako nevylučuje možnosť, že ho mohol Tablic súbežne používať aj na všeobecné diferencovanie literárneho prejavu na básnický a prozaický. Vo svojom hodnotení tvorby Mateja Markovica ho totiž

³⁹ Zriedkavo použil aj výraz *časoměrné veršování*. TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: BOILEAU, Nikolas: *Umění básniřské*. Preklad B. Tablic. Budín, 1832, nepag.

⁴⁰ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XXVIII a XXX.

⁴¹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti II. Vacov*, 1807, s. LI.

⁴² TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XLIII, pozn. č. 23.

⁴³ Tamže, s. XXXIX.

⁴⁴ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, s. nepag.

Je dost pravdepodobné, že takýto postoj Tablica voči časomernej prozódii ovplyvnila aj Komenského tradícia v domácom kultúrnom prostredí.

⁴⁵ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. Vacov*, 1806, s. XLIV.

postavil do protikladu k písaniu v próze: „*I bez mého připomenutí čtenář pozná, že Markovic zhusta nedbale rýmoval. Mnohem lépe by byl učinil, kdyby tyto knižičky v próze, bez rýmu byl sepsal. Tak by se i pro mládež naši lépe, než s těmito jalovými rýmy, hodily.*“⁴⁶ V súvislosti s dobovou tradíciou mohol tak rýmovaním pomenúvať schopnosť písať básne v sylabickom veršovom systéme, no zároveň (za predpokladu, že pojmom rým označoval istý – graficky vyčlenený – úsek) tento výraz mohol používať aj vo všeobecnom význame veršovanie.

Pojmy „verše“ a „rýmy“ Tablic niekedy kládol aj priamo vedľa seba – napríklad v konštatovaní, že „*rektorové škol verše k pohřebům zesnulých a rýmy (vůbec rytmy řečeno) k výročitým slavnostem pro mládež, jakožto tento obyčej ještě po dnes trvá, skládávali...*“⁴⁷ (podč. L. R.). Či išlo o vzťah sémantickej totožnosti týchto dvoch pojmov, alebo tým už chcel naznačiť istý sémantický rozdiel medzi nimi, rovnako nie je zatiaľ celkom jasné.

Poznámku v zátvorke – „*vůbec rytmy řečeno*“ – možno považovať za akési vysvetlenie pojmu rým. Podľa Ruda Brtáňa pojem *rytmus* pochádzal od Komenského a Tablic ho nahradil novším výrazom rým.⁴⁸ V českej a podľa nej i v slovenskej terminológii sa bežne vyskytoval počas celého 16. a 17. storočia, či dokonca aj v 18. storočí. Anton Bernolák charakterizoval výraz *rytmy* tým, že majú „*jednaký počet skládek* (slabík – pozn. L. R.) *a dva a dva jednaki spád*“.⁴⁹ Je teda jasné, že týmto pojmom, ktorý je podľa všetkého totožný s pojmom *rýmy*, Bernolák neoznačoval iba zvukovú zhodu v básnickej výpovedi, ale istú časť, resp. celý riadok básnického textu, ktorý sa vyznačoval rovnakým počtom slabík ako nasledujúce riadky – „*jednaký počet skládek*“ (prípadne aj prestávkou na rovnakej pozícii), a zároveň spomínanou zvukovou zhodou zakončení jednotlivých častí, resp. riadkov – mali „*dva a dva jednaki spád*“.

Aj Juraj Petrmann hovoril o takomto type básnickej tvorby ako o „*mluvozpěvích rytmovních*“, pri ktorých sa musí dávať pozor na to, „*aby ten řádek, s kterýmž se rytmuje, tolik slovek* (slabík – pozn. L.R.) *měl, ne víc neb míň, jako jeho tovaryš, a náležitě se rytmoval*“.⁵⁰ Na základe tohto vyjadrenia možno zase vyvodit' záver, že u Petrmanna pojem „rytmovanie“ vyjadroval okrem zvukovej zhody na konci riadkov aj samotnú tvorbu sylabických veršov.

V komentári k „rytmovnímu“ prekladu Biblie Pavla Doležala navyše Tablic upozornil, že takáto forma bola veľmi vhodná najmä pri výučbe školskej mládeže, ktorá si tak mohla jednoduchšie zapamätať obsah vyučovaného predmetu. Rovnoslabičnosť a zvuková zhoda boli totiž obľúbenými didaktickými pomôckami – „*čím všem milovníkům písma svat. obzvláště školní mládeži k pamatování na řeči a skutky boží příležitost se dáva*“.⁵¹

⁴⁶ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III*. Vacov, 1809, s.23.

⁴⁷ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I*. Vacov, 1806, s. XXXIV.

⁴⁸ Podľa Brtáňa Tablic „odmietol barokový Komenského *rytmus* = rým a sylabu = slabika, ale ponechal si v presnom význame *metrum* (antické) a *zpěv* (báseň)“ (BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic 1769 – 1832. Život a dílo*. Bratislava : Veda, 1974, s. 123).

⁴⁹ BERNOLÁK, Anton: *Nečo o Epigramatěch aneb malorádkoch Jozefa Ignaca Bajzi, dolnodubovského pána farára, opravdivým Slovákům k uvažování předložené v Žiline, roku 1794*, s. 36. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 158.

⁵⁰ PETRMANN, Juraj: *De Prosodia aneb O zpěvomluvnosti*. In: *Čechořečnost, touž řeči mlouvicím složená a ve dvou dílech obsažená, totiž: v dobropisebnosti a zpěvomluvnosti skrze Jiříka Petrmanna, českého kazatele v Drážďanech*. Prešpurok, 1783, s. 17 – 48. Cit. podľa: KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 118.

⁵¹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti II*. Vacov, 1807, s. LXIII.

V súvislosti s týmito zisteniami však treba pripomenúť, že kým rým bol v sylabickej básni graficky znázorňovaný ako jeden riadok básnického textu, verš sa v takomto type básnickej výpovede zvykol definovať a aj graficky vyčleňovať ako zoskupenie dvoch a viacerých riadkov – rýmov, ktoré boli usporiadané podľa presnej rytmickej a intonačnej schémy.

Na základe všetkých doterajších zistení možno konštatovať, že Tablic nielen že odlišoval básnickú činnosť od ostatných druhov literárneho prejavu, keď hovoril o *veršovství*, ale aj rozlišoval jednotlivé spôsoby básnickej techniky, napríklad sylabickej a časomernej, čo vyjadril aj terminologicky pojmami *rýmovanie* a *latinské veršovanie*. Tieto dva typy básnickej techniky si všimol aj v komentári na *Manuale Latino-Hungarico-Slavonicum...*, ktorý zostavil Peter Hrabovský; v ňom sa nachádzajú „latinské“, „uherské“ a „slovenské“ modlitby, pričom latinské sú podľa Tablicovho vyjadrenia napísané „v latinských veršoch“ a slovenské „v samých rýmoch“.⁵²

Terminologickým rozlišovaním časomernej a sylabickej poézie nadviazal na vtedajšiu literárnu a poetickú tradíciu. Už Juraj Petrmann v kapitole De Prosodia aneb O zpěvohlavnosti z knihy *Čechořečnost* z roku 1783 pri výklade O nohách (čiže o stopovej organizácii veršov) podľa podobného princípu rozlišoval pojmy *zpěvohlava* (ako básnickú tvorbu podľa princípov sylabického veršového systému) a *vazohlava* (básnický prejav organizovaný podľa stôp, napríklad podľa časomerného systému – podľa tzv. latinského metra): „*Jest ještě mnohem více noh, ale poněvadž my neděláme vazohlavu dle způsobu latinského, a tak nám na nich tak mnoho nezáleží. My zvlášť v zpěvohlave (podč. L. R.) na jistý počet slovek (slabík – pozn. L. R.) a jejich spoluzvučnost zření máme, aby se tak jistou melodií zpívati mohli.*“⁵³

Pojmom *umenie*, ktorý bol pôvodne prevzatý z češtiny aj s rôznymi kvalifikátormi, sa podľa Pavla Bujnáka v čase zvýšeného záujmu o vzdelávanie a osvetu obyvateľstva, teda aj v čase Tablicových literárnych aktivít, zvykli označovať znalosti a zručnosti všetkého druhu v zmysle niečo ovládať, niečo vedieť, čiže „*umet*“. „*Čo člověk rukami vytvorí, a k čomu trocha rozumu potrebuje, ba i k všetkým druhom vied potrebuje člověk umenie, aby totiž umel.*“⁵⁴ Možno teda usudzovať, že išlo o všeobecný pojem na označenie predovšetkým intelektuálnych schopností človeka, teda schopností jeho „*umu*“ – „*človek má um a niečo pomocou umu svojho umí, a táto schopnosť je umením*“.⁵⁵

Aj *Historický slovník slovenského jazyka* ho definuje veľmi podobne: 1. *schopnosť niečo urobiť, vyrobiť, zručnosť*; 2. *múdrosť, učenosť*; 3. *súhrn, súbor poznatkov z určitej oblasti*.⁵⁶

V zmysle takéhoto výkladu pojmu *umenie* by sa potom aj samotný pojem *poetské umění* mohol interpretovať ako znalosť poetických pravidiel a schopnosť presne podľa

⁵² Tamže, s. IV – V.

⁵³ PETRMANN, Juraj: De Prosodia aneb O zpěvohlavnosti. In: *Čechořečnost, touž řečí mlouvicím složená a ve dvou dílech obsažená, totiž: v dobropisebnosti a zpěvohlavnosti skrze Jiříka Petrmanna, českého kazatele v Drážďanech*. Prešpurok, 1783, s. 17 – 48. Cit. podľa: KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 119.

⁵⁴ BUJNÁK, Pavel: Estetické snahy Bohuslava Tablica. In: *Průdy*, roč. 7, 1923, s. 340 – 341.

⁵⁵ Tamže.

⁵⁶ *Historický slovník slovenského jazyka*. Bratislava : VEDA, 2005, s. 192 – 193.

týchto pravidiel tvoriť nové literárne diela, čiže básnické zručnosti literárne činných osobností. Ovládanie básnického, *poetského* umenia by teda podľa toho mohlo znamenať zvládnutie básnickej techniky.

Avšak v niektorých prípadoch charakterizuje Tablic reflektovaných autorov napríklad ako „šťastných veršovcov“ bez ohľadu na kvalitu ich veršov. To znamená, že oceňoval aj tých autorov, ktorých básnické diela neboli úplne dokonalé po technickej stránke. Poznámky tohto typu potvrdzujú, že kritérium intelektuálnej a technickej dokonalosti si u Tablica pri hodnotení úrovne jednotlivých činností človeka, teda aj jeho literárnych, resp. básnických aktivít už neudržalo jedinečné postavenie a začal zdôrazňovať nové kritériá.

Tablic upozornil, že básnický prejav niektorých autorov zaujal čitateľov aj napriek tomu, že ich vlastné básnické zručnosti a technická dokonalosť ich básní nemuseli byť práve najdokonalejšie. Napríklad vo svojom komentári o Joachimovi Kalinkovi napísal: „*Jen toho již připomenouti sluší, že v skládání svatých písní dosti šťastný byl, aspoň invencí jeho, aneb vynalezení nad mnohé jiné pěknější jest, ač i nedbale rýmoval...*“⁵⁷ (Prívlastok *šťastný* možno v tomto kontexte s najväčšou pravdepodobnosťou interpretovať ako úspešný. Podobný význam mu možno prisúdiť aj v komentári o Pavlovi Šramkovi: „...*rozičné spisy větším dílem v alexandrijských verších, jsa šťastný veršovec, vydal...*“⁵⁸)

Na jednej strane Tablic uznával, že literárna výpoveď, ktorá bola vystavaná podľa presných poetických a prozodických pravidiel bola oveľa pôsobivejšia než prozaické práce – „*pravidla a přikázání takto psaná více na čtenáře dorážejí*“⁵⁹ a svojou náročnosťou si zasluhovala obdiv čitateľov. Na druhej strane nemožno však celkom prehliadnúť, že básnické zručnosti autorov zrejme neboli preňho jedinou a pravdepodobne ani úplne nevyhnutnou podmienkou obľúbenosti ich tvorby medzi čitateľmi. Na spomínanom príklade Joachima Kalinku si totiž možno všimnúť, že ho hodnotil ako úspešného básnika aj napriek prozodickej nedokonalosti jeho básní.

Ako protihodnotu k básnickým zručnostiam, ktorá Kalinkovi zaručila úspech, Tablic postavil jeho „*invenciu aneb vynalezení*“⁶⁰. Čo pod týmito pojmami rozumel, nie je zatiaľ presnejšie špecifikované, no je dosť pravdepodobné, že môže ísť o fantáziu, tvorivú invenciu či nápaditosť básnika a o jeho schopnosť vymýšľať niečo nové (vynachádzavosť).

Pojem fantázie a tvorivosti Tablic spomenul aj v súvislosti s tvorbou Shakespeara: „*mocí svou stvořitelskou z ničeho díla taková vyvedl, která podivení všech národů zasluhují... jeho fantazie jest plná ohně a nadšení a jeho dar tvořitelský* (podč. L. R.) *jeho nedostatek učení dokonale vynahraňuje*.“⁶⁰ Aj u Shakespeara teda *nedostatek učení* – zrejme istej vzdelanosti v poetických pravidlách – nahradila osobitá schopnosť, ktorú Tablic nazval *darom tvořitelským*.

Výraz *dar/dary* tak isto bližšie nedefinoval a zrejme najbližšie ho špecifikoval práve pri Shakespearovi, keď ho nazval *darom tvoritelským*. Používal ho aj častejšie, približne

⁵⁷ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XLIV.

⁵⁸ TABLIC, Bohuslav: *Paměti IV.* Vacov, 1812, s. XXVI.

⁵⁹ TABLIC, Bohuslav: Uvedení. In: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, s. nepag.

⁶⁰ TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, s. 86 – 87.

v rovnakom kontexte, len s odlišným prívlastkom – napríklad o Jurajovi Zábojníkovi napísal – „*byl bystrého vtipu a zvláštních darů*“ (podč. L.R.) *muž, brzo nad mnohé jiné v umění vynikl*“.⁶¹ Výrazom *zvláštní* špecifikoval „dary“ ako niečo netradičné, nevšedné alebo aj vysoko cenené.

Pri posudzovaní úrovne básnických schopností jednotlivých básnikov tak Tablic zrejme skutočne už odlišoval získané (naučené) básnické zručnosti od vrodeneho nadania tvoríť básne. Rozlišoval tak básnikov učných – teda tých, ktorí dokážu tvoríť dokonalé básne vďaka tomu, že dokonale ovládajú poetické a prozodické pravidlá a svoje diela dokážu tvoríť presne podľa nich (tzv. poeta doctus), a básnikov s prirodzeným nadaním (tzv. poeta natus).

„*Zvláštní dary*“ spomenul Tablic aj pri Danielovi Jesenskom. Okrem nich mu však prisúdil aj v *poetském umění zběhlost* (pravdepodobne prehľad v poetike a znalosť poetických pravidiel) a v *skládání veršů snadnost* (schopnosti tvoríť básnické diela podľa týchto pravidiel): „*Jeho zvláštní dary a v poetském umění zběhlost, a v skládání veršů snadnost, i samému císaři v známost přišla*“.⁶² V tomto autorovi tak zrejme našiel spojenie vedomostí a zručností s prirodzeným nadaním.

Pojmy talent, nadanie, tvorivosť, invencia či inšpirácia Tablic spoločne zhrnul pod alegorický obraz Múz, zrejme pod vplyvom znovu ožívajúcej antickej mytológie. Tento obraz však treba aj u Tablica chápať v prvom rade ako prejav dobovej topiky.

Múzy spomínal jednak pri hodnotení jednotlivých básnikov, napríklad o Jurajovi Zábojníkovi napísal, že mu „*Múzy potěchou byli v trápení*“,⁶³ alebo naopak o Samuelovi Palumbínym zase poznamenal, že „*Múzy, jakž umělý čtenář souditi může, nehrubě mu příznivé byli*“.⁶⁴ Rovnako však obraz múz využil aj pri všeobecnejších úvahách mapujúcich domáci literárny vývin. Ich neprítomnosťou vysvetľoval nízku úroveň literárnej aktivity slovenských autorov predovšetkým v ťažkých časoch. Nepriaznivý spoločenský vývin považoval za príčinu ich odchodu z krajiny – „*toto vše způsobilo, že tiché Múzy z Panónie, a tak i z naší Slávie zaplašeny byvše, pokojnějších časů hledali a jinam se odstěhovali*“,⁶⁵ a tak aj za najväčšiu prekážku literárneho vývinu a zdokonaľovania básnického umenia. Pokojnejšie 18. storočie, naopak, považoval za vhodné obdobie pre rozvoj umení: „*Slováci v tomto století znale v umění poetickém prospěli ... i množstvím veršovců, i větším stupněm dokonalosti jejich prací... Hlavní příčinou byli pokojnější po zapuzení Turka v Budíne a po dokonání turecké vojny časové, v nichžto zaplašené Múzy opět se do naší milé Panónie navrátili*“.⁶⁶

Pri hodnotení básnického umenia Tablic teda vysoko hodnotil *básnické zručnosti* autorov (ovládanie prozodických pravidiel a ich prísne dodržiavanie v básnickej tvorbe, čím sa stala po technickej stránke dokonalou), no rovnako oceňoval aj ich osobité „dary“

⁶¹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. LXXII.

⁶² TABLIC, Bohuslav: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. 2.

⁶³ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. LXXII.

⁶⁴ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. 29.

⁶⁵ TABLIC, Bohuslav: *Překážky zrůstu básniřského umění století XVI-ho.* In: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XXXVI.

⁶⁶ TABLIC, Bohuslav: *Reflexie o veršovcích století XVIII. a o ceně jejich zpěvů.* In: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. 83 – 84.

– akési nadanie alebo prirodzený talent tvoriť niečo nezávisle od znalosti týchto pravidiel. A ako sa vyjadril v súvislosti so Shakespearom, za najdokonalejšie považoval spojenie oboch: „*Kdyby se příroda i kunšt v něm byli spojili, všecko by byl převyšil.*“⁶⁷ Jeho postrehy o ďalšom rozmere básnického talentu, žiaľ, stále zostávajú nedocenené.

PRAMENE

- TABLIC, Bohuslav: *Paměti I. – IV.* Vacov, 1806 – 1812.
TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu.* Budín, 1831.
TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: BOILEAU, Nicolas: *Umění básniřské.* Preklad B. Tablic. Budín, 1832.
BERNOLÁK, Anton: *Nečo o Epigramatých aneb malorádkoch Jozefa Ignaca Bajzi, dolnodubovského pána farára, opravdivým Slovákem k uvažovaňú předložené.* Žilina, 1794.
BOILEAU, Nicolas: *Umění básniřské.* Preklad B. Tablic. Budín, 1832.
PALKOVIČ, Juraj: *Muza ze Slovenských hor.* Svazček první. Vacov, 1801.
PETRMANN, Juraj: *Čechořečnost, touž řeči mlouvicím složená a ve dvou dílech obsažená, totiž: v dobropisebnosti a zpěvohlavnosti skrze Jiřika Petrmanna, českého kazatele v Drážďanech.* Prešpurok, 1783.
Výbrané spisy Jana Amose Komenského. Sv. VII. Díla slovesného umělce. Praha : SPN, 1974.

LITERATÚRA

- BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic 1769 – 1832. Život a dielo.* Bratislava : Veda, 1974.
BUJNÁK, Pavel: Estetické snahy Bohuslava Tablica. In: *Průdy*, roč. 7, 1923, s. 335 – 346, 402 – 406.
Historický slovník slovenského jazyka I. A – J. Bratislava : VEDA, 1991.
KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817.* Bratislava : VEDA, 1990.

SUMMARY

Tablic used several variants of terms to determine poetic activity. He characterized ability of authors to write in verse form and according to the poetic rules. That way he depicted poetic activity and distinguished it from other types of literary works. He used the terms not in perfect systematic order that is why their distinctive features are not always understandable. Following the context of his work, we think that he also determined the types of poetic techniques. He distinguished inner structure of verse according to two principles: an organisation of the poetic text, according to the quantitative metre, or some parts of metre were organized according to strict scheme, based on the rhythm and intonation of syllabic verse.

The quality of poetic text was not generated from the quality of the poetic art of authors and the quality of poetic technique. Another the same value aspect the invention and fantastic were for him. Following the poetic rules strictly was not for him an inevitable condition to meet the taste of readers.

⁶⁷ TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu.* Budín, 1831, s. 86 – 87.